

Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve İnternet Bağımlılığı

Cyberbullying and Internet Addiction in High School Students

Yağmur Sezer Efe ¹, Emine Erdem ¹, Birgül Vural ²

1. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Kayseri

2. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Tokat

Abstract

Objective: This descriptive study was carried out to determine the relationship between cyberbullying and internet addiction of high school students.

Method: The research was carried out on 546 high school students who studying in 9-12 grades. In this study getting the permission of the ethics committee and the institution, the data were collected using the Descriptive Characteristics Form for Adolescents, Cyber Bullying and Aggressiveness on the Internet Scanning Scale (CBAISC) and the Internet Addiction Scale (IAS).

Results: Of the high school students, 59.0% were girls, 54.0% were in the 9th grade. Of the students, 32.2% used the internet for 3-5 hours/day on weekdays, 30.2% used for 3-5 hours/day on weekends, 40.1% of them used internet to chat on social networking sites (facebook, twitter, instagram, whatsapp, etc.). The mean scores of the being subjected to cyberbullying and being a cyberbully subscales of CBAISC of students who use internet >7 hours/day on weekdays and weekends were high. A low level significant correlation was found between the total IAS score and the being subjected to cyberbullying and being a cyberbully subscales scores.

Conclusion: Informative seminars can be organized for students, families and teachers with the cooperation of health professionals and school administrators/staff about internet addiction, risks to the internet, conscious and healthy use of the internet, cyberbullying. In addition, conducting awareness-raising intervention activities can reduce the occurrence of situations such as internet addiction and cyberbullying / victimization.

Keywords: Internet addiction, high school students, cyberbullying

Öz

Amaç: Bu tanımlayıcı araştırma, lise öğrencilerinin siber zorbalık ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi saptanması amacı ile yapılmıştır.

Yöntem: Araştırma, bir il merkezindeki 9-12. sınıflarda öğrenim gören 546 lise öğrencisi ile yapılmıştır. Etik kurul ve kurum izni alınan çalışmada veriler, Ergenler için Tanıtıcı Özellikler Formu, Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Ölçeği (SZİSTÖ) ve İnternet Bağımlılığı Ölçeği (İBÖ) ile toplanmıştır.

Bulgular: Lise öğrencilerinin %59.0'nın kız, %54.0'nın 9. sınıfta olduğu, %32.2'sinin hafta içi 3-5 saat/gün, %30.2'sinin hafta sonu 3-5 saat/gün internet kullandıkları, %40.1'inin sosyal paylaşım sitelerinde (facebook, twitter, instagram, whatsapp vb.) chat yapmak için internet kullandıkları belirlenmiştir. Hafta içi ve hafta sonu internet kullanım süresi >7 saatten/gün olan lise öğrencilerinin SZİSTÖ Siber Zorba Kurbanı Olma (SZKO) ve Siber Zorba Olma (SZO) alt ölçek puan ortalamalarının yüksek olduğu bulunmuştur. Lise öğrencilerinin İBÖ toplam puanı ile SZİSTÖ-SZKO ve SZO alt ölçek puanları arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Sonuç: Öğrencilere, ailelere ve öğretmenlere internet bağımlılığı, internette yaşanabilecek riskler, internetin bilinçli ve sağlıklı kullanımı, siber zorbalık konusunda sağlık profesyonelleri ve okul yönetimi/personelinin işbirliği ile bilgilendirici seminerler yapılabilir. Ayrıca farkındalık artırıcı müdahale çalışmalarının yapılması internet bağımlılığı ve siber zorbalık/mağduriyet gibi durumların yaşanmasını azaltabilir.

Anahtar kelimeler: İnternet bağımlılığı, lise öğrencileri, siber zorbalık

Giriş

Bilgiye kolay ve hızlı ulaşma, duygu ve düşünceleri ifade etmeye ortam sağlaması nedeniyle internet, yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Covid-19 pandemisi sonrasında sosyal ortamlar, yüz yüze iletişim gibi birçok yaşam alanları ve yaşam stillerinin kısıtlanması, okul derslerinin bile online eğitim ile yürütülmesi interneti vazgeçilmez kılmıştır (1-3). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in araştırmasına göre, Türkiye genelindeki hanelerin %90.7'sinin evden internet erişimine sahip olduğu, nüfusun %79.0'ının internet kullandığı belirlenmiştir. Bilgisayar ve internet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubunun ise ergenler ve genç yetişkinler olduğu (16-24 ile 25-34 yaş grubu) bildirilmektedir (4). Bilişim teknolojilerinin aşırı ve problemli kullanımı ve ilişkilerin sanal ortamlara aktarılması, ergenlerde internet bağımlılığı ve siber zorbalık gibi ortaya çıkabilecek birtakım olumsuz durumları da beraberinde getirebilmektedir.

Bilgisayar, cep telefonları, internet gibi dijital teknolojinin başkalarını rahatsız etmek amacıyla kasıtlı ve düzenli olarak kullanılması olan siber zorbalık, siber zorba ve siber mağduriyet gibi kavramları içinde barındırmaktadır (5-8). Ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda, siber zorbalık ve mağduriyetin ergenler arasında yaygın bir sorun olduğu görülmektedir (9-14). Yapılan çalışmalarda siber zorbalık yapma %6.3-59.4 (12-15), siber zorbalığa uğramanın ise %8.7-63.3 (12-15) arasında değiştiği belirlenmiştir.

Bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte, siber zorbalığın yanı sıra, ortaya çıkan bir diğer olumsuz durum internet bağımlılığıdır. Türkiye'de lise öğrencilerindeki internet bağımlılığının %9 olduğu belirlenmiştir (16). Ergenler, teknolojiye daha çok ilgi duydukları ve henüz psikolojik olgunluğa erişemedikleri için interneti diğer yaş gruplarına göre daha çok kullanmakta ve internet bağımlılığı açısından risk grubunu oluşturmaktadır (17).

İnternet kullanımının en fazla risk oluşturduğu ergenlik döneminde (18), internet bağımlılığı obezite, lordoz, kifoz ve uyku sorunları gibi fiziksel sağlık sorunları; sosyal iletişimde azalma, sosyal izolasyon, saldırganlık, öfke, yalnızlık, depresyon gibi psikososyal sağlık sorunlarına yol açabilmektedir (19,20). Sağlık profesyonellerinin ergenleri siber zorbalık ve internet bağımlılığının yol açtığı olumsuz etkilerden koruması büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle bu problemlerin erken dönemde fark edilmesi, önleme çalışmalarının planlanması için ergenlerde siber zorbalık ve internet bağımlılığının incelendiği çalışmalara gereksinim duyulmaktadır.

Bu çalışma, lise öğrencilerinde siber zorbalık ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada, 1) Lise öğrencileri internette hangi ortamlarda (youtube, twitter...) siber zorbalık ve internet saldırganlığına maruz kalıyor? 2) Lise öğrencilerinin internet kullanım sıklıklarının siber zorbalık ve internet saldırganlığı üzerine etkisi var mıdır? 3) Lise öğrencilerinde internet bağımlılığı ile siber zorbalık ve internet saldırganlığı arasında ilişki var mıdır? araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Örneklem

Bu tanımlayıcı araştırma, lise öğrencilerinde siber zorbalık ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla 15-30 Ekim 2020 tarihleri arasında Karadeniz bölgesinde bir ilde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı liselerde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında bir il merkezindeki 17 lisede öğrenim gören 7613 öğrenciden oluşmuştur. Evreni bilinen örneklem hesabı yapılarak araştırmanın örnekleme en az 458 öğrenci olarak belirlenmiştir (%95 güven aralığı ve %5 yanlış olasılığı). Araştırma basit rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenen liselerde (3 lise) 9-12. sınıflarda öğrenimine devam eden, araştırmaya katılmak isteyen ve ebeveyni onam veren 546 ergen ile yapılmıştır. Araştırma sonrası G power'da çalışmanın gücü %99 olarak hesaplanmıştır.

İşlem

Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik kurul (No:76/2020)'undan ve çalışmanın yapıldığı ildeki İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden kurum izni (27001677/44/20812138) alınan bu çalışmada, araştırmacılar verilerin toplanması için basit rastgele örnekleme metodu ile belirlenen liselere giderek okul yöneticileri ile görüşmüşlerdir. Araştırmacılar okul yöneticilerine çalışmanın amacını ve öğrencilere uygulanacak anketlerin Google formlar üzerinden uygulanacağını iletmışlerdir. İşbirliği yapmayı kabul eden ve çevrimiçi veri toplama için onay veren okul yöneticileri, Google formlar üzerinden Helsinki Deklarasyonuna uygun olarak hazırlanan bilgilendirilmiş onam formu ve çalışmanın amacının yer aldığı anketlerin bağlantı linkini WhatsApp üzerinden rehber öğretmenlere iletmışlerdir. Rehber öğretmenler WhatsApp üzerinden bağlantı linkini öğrenciler ve velileri ile paylaşmışlardır. Gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden, herhangi bir fiziksel, bilişsel veya psikolojik engeli olmayan, velileri onam veren tüm öğrenciler Google formlar üzerindeki anketleri doldurmuşlardır. Tekrarlı katılımları engellemek için Google formlardaki ankete öğrenci numarası da eklenmiş, böylece anketi tekrar dolduran öğrencilerin ilk değerlendirmesi çalışmaya alınmıştır. Anket uygulama süresi 10-15 dakika sürmüştür.

Veriler; Ergenler için Tanıtıcı Özellikler Formu, Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Anketi (SZİSTÖ) ve İnternet Bağımlılığı Ölçeği (İBÖ) ile Google formlar yardımı ile toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Ergenler için Tanıtıcı Özellikler Formu

Bu formda; yaş, cinsiyet, aile tipi, sınıf, gelir durumu, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu gibi ergenlerin tanıtıcı özelliklerine ilişkin sorular ve internet kullanım amacı, hafta içi ve hafta sonu kullanım süresi, evde internet varlığı, bilgisayar varlığı gibi teknoloji kullanımına ilişkin özelliklerin yer aldığı 24 soru bulunmaktadır.

Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ)

Hinduja ve Patchin (2009) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlanması Özdemir ve Akar (2011) tarafından yapılmıştır. SZİSTÖ, Siber Zorba Kurbanı Olma (SZKO) (9 madde) ve Siber Zorba Olma (SZO) (9 madde) alt ölçeklerinden oluşan 5'li likert tipte bir ölçektir (20,21). Ölçekten alınan puan arttıkça siber zorba kurbanı/mağduru olma ve siber zorba olma durumunun arttığı gözlenmektedir. Türkçe geçerlik-güvenirlilik çalışmasında ölçeğin SZKO alt ölçeğinin Cronbach Alpha değeri=0.79; SZO alt ölçeğinin Cronbach Alpha değeri=0.94 olarak belirtilmiştir (22). Bu çalışmada Cronbach Alpha değerleri sırasıyla olarak 0.82 ve 0.76 hesaplanmıştır.

İnternet Bağımlılık Ölçeği (İBÖ)

Lise öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeyi, Hahn ve Jerusalem (2001) tarafından geliştirilen, Şahin ve Korkmaz (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan, 5'li likert tipte olan İBÖ kullanılarak belirlenmiştir. Ölçek toplam 19 madde ve 5 alt ölçekten (Kontrol Kaybı, Vazgeçme Belirtileri, Bağımlılıkta Süre Artışı, Çalışma ve Verimlilikte Olumsuz Sonuç ve Sosyal İlişkilerde Olumsuz Sonuçlar) oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan (20-51 puan: Düşük internet bağımlılığı, 52-67 puan: orta internet bağımlılığı, 68-100 puan: yüksek internet bağımlılığı) internet bağımlılığının arttığını göstermektedir. Ölçeğin alt ölçek Cronbachs Alpha değerlerinin 0.81-0.83 arasında değiştiği ve toplam ölçek Cronbachs Alpha değerinin 0.93 olduğu belirtilmiştir (23,24). Bu çalışmada ise toplam ölçek Cronbachs Alpha değeri 0.94 olarak hesaplanmıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizi IBM SPSS Statistics 21.0 (IBM SPSS Inc, Chicago, ILL, USA) paket programı ile değerlendirilmiştir. Araştırmada tanımlayıcı veriler; yüzdeler, ortalamalar ve standart sapmalar ($\bar{x} \pm sd$) ile gösterilmiştir. Verilerin normalliğini değerlendirmek için Shapiro-Wilk testi, histogram ve Q-Q grafikleri kullanılmıştır. Ergenlerin internet kullanım sıklığının SZİSTÖ Siber Zorba Kurbanı Olma ve Siber Zorba Olma Alt Ölçek Puan Ortalamaları üzerine etkisi Kruskal Wallis testi ile değerlendirilmiştir. İnternet Bağımlılığı Ölçeği (İBÖ) toplam puan ve alt ölçekler ile Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Ölçeği (SZİSTÖ)

toplam puanı arasındaki ilişki Spearman korelasyon analizi ile belirlenmiştir. Anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ kabul edilmiştir.

Bulgular

Çalışmaya katılan lise öğrencilerinin %59.0'nın kız, %54.0'nın 9. sınıf, %74.5'i 2-3 kardeşe sahip ve %60.6'sının ailelerinin gelirleri gidere denktir. Öğrencilerin annelerinin %78.6'sının annelerinin çalışmadığı, %46.5'inin ilkokul mezunu olduğu, babalarının %33.5'inin lise mezunu olduğu ve tamamının çalıştığı belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ve günlük uyku süreleri ortalamasının sırasıyla 15.26 ± 1.19 yıl ve 8.52 ± 1.65 saat olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Ergenlerin tanıtıcı özellikleri

Tanıtıcı özellikler	S	%
Cinsiyet		
Kadın	322	59
Erkek	224	41
Sınıf		
9	295	54.0
10	151	27.7
11	50	9.2
12	50	9.2
Anne eğitim durumu		
İlkokul	254	46.5
Ortaokul	109	20.0
Lise	118	21.6
Üniversite ve üstü	65	11.9
Baba eğitim durumu		
İlkokul	150	27.5
Ortaokul	89	16.3
Lise	183	33.5
Üniversite ve üstü	124	22.7
Anne çalışma durumu		
Çalışan	117	21.4
Çalışmayan	429	78.6
Gelir durumu		
Gelir giderden az	119	21.4
Gelir gidere denk	331	60.6
Gelir giderden fazla	96	17.6
Kardeş sayısı		
Tek çocuk	21	3.8
2-3 kardeş	409	74.9
3 ve üzeri kardeş	116	21.2
	Ort±SS	Medyan (Min-Max)
Öğrencilerin yaşları	15.26 ± 1.19	15 (12-19)
Öğrencilerin günlük uyku süreleri	8.52 ± 1.65	9 (1-16)

Öğrencilerin %32.2'sinin hafta içi 3-5 saat/gün, %30.2'sinin hafta sonu 3-5 saat/gün internet kullandıkları, %40.1'inin sosyal paylaşım sitelerinde (facebook, twitter, instagram, whatsapp vb.) chat yapmak için internet kullandıkları belirlenmiştir. Çalışmaya katılan lise öğrencilerinin %57.1'nin evlerinde bilgisayar, %35.0'nının tablet, %86.3'ünün evde internet bağlantısı, %88.6'sının akıllı telefonu olduğu ve %71.4'ünün telefonlarında internetlerinin olduğu saptanmıştır (Tablo 2).

Öğrencilerin %6.1'inin sanal ortamlarda, %5.9'unun cep telefonu mesajı şeklinde ve %4.8'inin sohbet odasında siber zorbalık kurbanı oldukları belirlenmiştir. Lise öğrencilerinin %4.2'sinin sohbet odasında,

%2.6'sının cep telefonu mesajı şeklinde ve %2.4'ünün sanal ortamlarda siber zorbalık yaptığı saptanmıştır (Tablo 3).

Tablo 2. Ergenlerin teknoloji kullanımına ilişkin özellikleri

Teknoloji kullanımına ilişkin özellikler	S	%
Hafta içi internet kullanma sıklığı		
<1 saat/gün	35	6.4
1-3 saat/gün	168	30.8
3-5 saat/gün	176	32.2
5-7 saat/gün	78	14.3
>7 saat/gün	89	16.3
Hafta sonu internet kullanma sıklığı		
<1 saat/gün	46	8.4
1-3 saat/gün	146	26.7
3-5 saat/gün	165	30.2
5-7 saat/gün	89	16.3
>7 saat/gün	100	18.3
İnternet kullanım amacı		
Oyun oynamak için	93	17.0
Sosyal paylaşım sitelerinde chat yapmak için (facebook, twitter, instagram, whatsapp vb.)	219	40.1
Film ve dizi izlemek için	124	22.7
Araştırma ve ödev yapmak için	77	14.1
Hepsi	25	4.6
Diğer	8	1.5
Evde bilgisayar bulunma durumu		
Var	312	57.1
Yok	234	42.9
Tablet varlığı		
Var	191	35.0
Yok	355	65.0
Evde internet bağlantısı varlığı		
Var	471	86.3
Yok	75	13.7
Akıllı telefon varlığı		
Var	484	88.6
Yok	62	11.4
Telefonda internet varlığı		
Var	390	71.4
Yok	156	28.6
İnternet bağımlılığı durumları (n=479)		
Düşük internet bağımlılığı	404	84.3
Orta internet bağımlılığı	53	11.1
Yüksek internet bağımlılığı	22	4.6

Hafta içi ve hafta sonu internet kullanım süresi >7 saat/gün olan lise öğrencilerinin SZİSTÖ SZKO ve SZO alt ölçek puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4).

Çalışmada kullanılan her bir ölçeğin kendi alt ölçekleri arasındaki yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İBÖ ve ZSİSTÖ arasındaki ilişki incelendiğinde; öğrencilerin İBÖ kontrol kaybı alt ölçeği ile SZİSTÖ-SZKO ve SZO toplam puanı arasında ise düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0.01$). İBÖ sosyal olumsuzluk alt ölçeği ile SZİSTÖ-SZKO ve SZO alt ölçek puanları arasında ise düşük düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p<0.01$). Lise öğrencilerinin İBÖ toplam puanı ile SZİSTÖ-SZKO ve SZO alt ölçek puanları arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.01$) (Tablo 5).

Tablo 3. Öğrencilerin SZİSTÖ siber zorba kurbanı olma ve siber zorba olma durumlarının frekans dağılımları

SZİSTÖ Siber Zorba Kurbanı Olma (n=57)	Sayı (%)	SZİSTÖ Siber Zorba Olma (n=25)	Sayı (%)
Sohbet odasında	25 (4.8)	Sohbet odasında	23 (4.2)
Mail olarak	6 (1.1)	Mail olarak	2 (0.4)
Bilgisayardayken anlık mesajlar olarak	9 (1.7)	Bilgisayardayken anlık mesajlar olarak	4 (0.7)
Cep telefonu mesajları olarak	31 (5.9)	Cep telefonu mesajları olarak	14 (2.6)
Cep telefonuyla	2 (0.4)	Cep telefonuyla	10 (1.8)
Resimli ya da görüntülü mail olarak	4 (0.8)	Resimli ya da görüntülü mail olarak	3 (0.5)
Myspace/Instagram'da	22 (4.1)	Myspace/Instagram'da	9 (1.7)
Facebook'da	-	Facebook'da	2 (0.4)
Myspace/Instagram ya da facebook dışında başka sosyal paylaşım sitelerinde	7 (1.3)	Myspace/Instagram ya da facebook dışında başka sosyal paylaşım sitelerinde	4 (0.7)
Twitter'da	-	Twitter'da	-
Youtube'da	6 (1.1)	Youtube'da	4 (0.7)
Sanal ortamlarda	33 (6.1)	Sanal ortamlarda	13 (2.4)
İnteraktif oyun sitelerinde (tavla, islambil, okey, satranç vb.)	11 (2.1)	İnteraktif oyun sitelerinde (tavla, islambil, okey, satranç vb.)	3 (0.5)
Playstation vb. oynarken	7 (1.3)	Playstation vb. oynarken	9 (1.7)

Tablo 4. Ergenlerin internet kullanım sıklıklarına göre SZİSTÖ siber zorba kurbanı olma ve siber zorba olma alt ölçek puan ortalamaları

İnternet kullanım sıklıkları	SZİSTÖ Siber Zorba Kurbanı Olma		SZİSTÖ Siber Zorba Olma	
	Ort±SS	Medyan (Min-Max)	Ort±SS	Medyan (Min-Max)
Hafta içi internet kullanma sıklığı				
<1 saat/gün	9.20±0.53	9 (9-11)	9.22±0.68	9 (9-12)
1-3 saat/gün	9.29±0.93	9 (9-16)	9.63±2.07	9 (9-24)
3-5 saat/gün	9.32±1.04	9 (9-19)	9.66±2.08	9 (9-28)
5-7 saat/gün	9.65±1.93	9 (9-21)	10.24±2.64	9 (9-24)
>7 saat/gün	10.07±2.13	9 (9-19)	10.95±4.15	9 (9-36)
Test	KW=11.607	p=0.021	KW=22.339	p=0.000
Hafta sonu internet kullanma sıklığı				
<1 saat/gün	9.34±0.82	9 (9-13)	9.54±1.45	9 (9-17)
1-3 saat/gün	9.28±1.08	9 (9-19)	9.63±2.24	9 (9-24)
3-5 saat/gün	9.41±1.34	9 (9-19)	9.62±1.67	9 (9-21)
5-7 saat/gün	9.32±0.76	9 (9-12)	9.95±2.63	9 (9-28)
>7 saat/gün	10.07±2.21	9 (9-21)	10.97±4.09	9 (9-36)
Test	KW=10.236	p=0.037	KW=19.910	p=0.001

Tablo 5. İnternet Bağımlılığı Ölçeği (İBÖ) toplam puan ve alt ölçekler ile Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Ölçeği (SZİSTÖ) toplam puanı arasındaki korelasyon

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
İBÖ Kontrol Kaybı	1					
İBÖ Sosyal Olumsuzluk	.746**	1				
İBÖ Online Kalma	.768**	.747**	1			
İBÖ Toplam	.947**	.877**	.893**	1		
5. SZİSTÖ Siber Zorba Olma	.204**	.189**	.172**	.212**	1	
6. SZİSTÖ Siber Zorba Kurbanı Olma	.226**	.248**	.191**	.236**	.326**	1

**p<0.01

Tartışma

Son zamanlarda bilişim teknolojilerinin hayatın her alanına girmesi, ilişkilerin sanal ortamlara aktarılması nedeniyle özellikle ergenler interneti çok fazla kullanabilmektedir. Bu çalışmaya katılan lise öğrencilerinin %32.2'sinin hafta içi 3-5 saat/gün, %30.2'sinin hafta sonu 3-5 saat/gün internet kullanmaları ve %40.1'inin sosyal paylaşım sitelerinde chat yapmak için (facebook, twitter, instagram, whatsapp vb.) internet kullanmaları bu durumu destekler niteliktedir. Ayrıca çalışmaya katılan lise öğrencilerinin evlerinde bilgisayar (%57.1), tablet (%35), evde internet bağlantısı (%86.3), akıllı telefon (%88.6) ve telefonlarında internetlerinin olması (%71.4), internet ve bilişim teknolojilerine daha kolay erişim sağladıklarını düşündürmektedir. İnternet ve çevrimiçi oyunlara tablet, telefon gibi cihazlardan da ulaşılabilir olması ergenlerde daha fazla ve daha kolay bir şekilde internete ulaşma imkanı sağlamaktadır (3,25). Bu durum her ne kadar bir avantaj olsa da, aşırı ve kontrolsüz internet kullanımını da beraberinde getirmektedir. Ünver ve Koç (2017) ile Yüksel ve Yılmaz (2016), internet kullanım süresi arttıkça, siber zorbalık, problemli internet kullanımı ve riskli internet davranışlarının arttığını belirlemişlerdir (26,27). Bu çalışmada da, lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ile SZİSTÖ-SZKO ve SZO alt ölçek puanları arasında düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur ($p<0.01$) (Tablo 5). Ayrıca hem hafta içi hem de hafta sonu >7 saat/gün internete giren öğrencilerin SZİSTÖ-SZKO ve SZO alt ölçek puanları daha yüksek bulunmuştur. Bu durum özellikle pandemi döneminde internette geçirilen zamanın artması ile, ergenlerin internet aracılığı ile sosyal çevrelerine daha kolay ulaştıkları, daha fazla yabancı kişi ile iletişim kurabildikleri, daha fazla pornografik içeriğe maruz kaldıkları şeklinde yorumlanabilir. Chang ve arkadaşları da, internet bağımlılığı olan ergenlerin daha yüksek düzeyde çevrimiçi riskler (pornografi / şiddete maruz kalma, siber zorbalık ve çevrimiçi cinsel taciz) ve sağlık riskleri (daha az sebze / meyve alımı, daha fazla şekerli içecek tüketimi, sigara, alkol tüketimi, düşük özgüven ve depresyon) yaşadıklarını belirtmişlerdir (28). İnternetin aşırı ve kontrolsüz kullanımı, internet bağımlılığı, siber zorbalık ve mağduriyet gibi olumsuz durumlar için risk oluşturmaktadır (29,30).

İnternette yer alan online dünyanın az kısıtlayıcı olması, gizli olabilmesi, internette kimliğini gizleyebilme durumu da özellikle kimlik arayışında olan ergenlerin daha çok ilgisini çekebilmektedir (31-33). Tüm bunlar ergenleri siber zorba olma ve siber mağduriyet açısından riskli hale getirebilmektedir. Siber zorbalık bilgi ve iletişim araçlarını kullanarak bir kişiye ya da gruba yapılan kasıtlı ve rahatsız edici davranışlardır (5-7,34). Kötü içerikli SMS ya da anlık iletiler gönderme, sanal ortamda kişi hakkında dedikodu yayma, kişiye özel bilgileri, rahatsız edici görüntüleri paylaşma sanal zorbalık türlerinden bazılarıdır (5,7,34,35). Bu çalışmada da öğrencilerin %6.1'inin sanal ortamlarda, %5.9'unun cep telefonu mesajı şeklinde ve %4.8'inin sohbet odasında siber zorbalık mağduru oldukları belirlenmiştir. Ayrıca lise öğrencilerinin %4.2'sinin sohbet odasında, %2.6'sının cep telefonu mesajı şeklinde ve %2.4'ünün sanal ortamlarda siber zorbalık yaptığı saptanmıştır. Deniz ve Çalışgan, öğrencilerin en fazla siber zorba ve siber zorba kurbanı oldukları sanal ortamın "facebook" olduğunu belirlemişlerdir (36). Lise öğrencilerinin zorbalık deneyimlerinin incelendiği başka bir çalışmada, öğrenciler sosyal medya platformlarında ve cep telefonu mesajı ile siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir (34).

Bu araştırma sadece Karadeniz Bölgesinde bir il merkezinde bulunan lise öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Farklı illeri ve bölgeleri kapsayacak çalışmalar yapılabilir. Pandemi nedeniyle araştırma verileri yüz yüze toplanamamış, Google formlar kullanılarak toplanmıştır.

Sonuç olarak pandemi nedeniyle, sosyal ilişkilerin kısıtlanması, eğitimin online yürütülmesi, özellikle gençlerde internet kullanım süresini, dolayısıyla siber zorbalık riskini artırmaktadır. Bu çalışmada da, hafta içi ve hafta sonu internet kullanım süresi >7 saat/gün olan lise öğrencilerinin SZİSTÖ-SZKO ve SZO alt ölçek puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca lise öğrencilerinin İBÖ toplam puanı ile SZİSTÖ-SZKO ve SZO alt ölçek puanları arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu nedenle öğrencilere, ailelere ve öğretmenlere internet bağımlılığı, internette yaşanabilecek riskler, internetin bilinçli ve sağlıklı kullanma ve siber zorbalık konusunda okul yönetimi/personeli sağlık profesyonellerinin işbirliği ve okul rehberlik servisleri aracılığıyla bilgilendirici seminerler yapılabilir. Ayrıca, Z kuşağının özellikleri ve pandemi

sürecindeki internet kullanımının arttığı dikkate alındığında, farkındalık artırıcı müdahale çalışmalarının yapılması internet bağımlılığı ve siber zorbalık/mağduriyet gibi durumların yaşanmasını azaltabilir.

Kaynaklar

1. Baltacı Ö, Akbulut ÖF, Yılmaz E. Problemlerli internet kullanımında güncel bir risk faktörü: Covid-19 pandemisi. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi 2021; 3(1): 97-121.
2. Göker ME, Turan Ş. Covid-19 pandemisi sürecinde problemlerli teknoloji kullanımı. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi 2020; 5(COVID-19 Özel Sayısı): 108-114.
3. Yavuz O. Ergenlik döneminde internet bağımlılığının okul başarısı üzerinde etkileri. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 2018; 8(15): 1056-1080.
4. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2020. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(Bt\)_Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(Bt)_Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) (Accessed 05.05.2021).
5. Patchin JW, Hinduja S. Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyberbullying. Youth Violence Juv Justice 2006; 4(2): 148-169.
6. Aksaray S. Siber zorbalık. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2011; 20(2): 405-432.
7. Uluçay DM, Melek G. Türkiye'deki okullarda siber zorbalık: Bir literatür değerlendirmesi. Online Academic Journal of Information Technology 2017; 8(30): 91-106.
8. Özbey H, Başdaş Ö. Ergenlerde zorbalık ve hemşirelik yaklaşımı. ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 2020; 7(1): 46-50.
9. Craig W, Boniel-Nissim M, King N, Walsh SD, Boer M, Donnelly PD, et al. Social media use and cyber-bullying: A cross-national analysis of young people in 42 countries. J Adolesc Health 2020; 66(6S): S100-S108.
10. Çelen Ç, Çöp E, Dinç GŞ, Hekim Ö, Göker Z, Sekmen E, et al. Çocuk psikiyatrisi polikliniğine başvuran ergenlerde akran zorbalığı ile siber zorbalık ve öfke ifade tarzlarının ilişkisi. Türkiye Çocuk Hast Derg 2020; 14: 108-118.
11. Çimen İD. Ergenlerde siber zorbalık, internet aile tutumu ve aile işlevselliğinin etkisi. Anadolu Psikiyatri Derg 2018; 19(4): 397-404.
12. Taştekin E, Bayhan P. Ergenler arasındaki siber zorbalığın ve mağduriyetin incelenmesi. Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying 2018; 5(2): 21-45.
13. Lee C, Shin N. Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents. Comput Human Behav 2017; 68: 352-358.
14. Baldry AC, Farrington DP, Sorrentino A. School bullying and cyberbullying among boys and girls: Roles and overlap. J Aggress, Maltreat Trauma 2017; 26(9): 937-951.
15. Eroğlu Y, Aktepe E, Akbaba S, Işık A, Özkorumak E. Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. Eğitim ve Bilim 2015; 40(177): 93-107.
16. Genç AK, Avcı E. Binomial (oran) verilerin meta-analizi: Türkiye'deki internet bağımlılık oranının belirlenmesi. Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 2020; 13(3): 1050-1068.
17. Ceyhan E. Ergen ruh sağlığı açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 2008; 15: 109-116.
18. Tahiroğlu AY, Celik GG, Uzel M, Ozcan N, Avcı A. Internet use among Turkish adolescents. Cyberpsychol Behav 2008; 11(5): 537-543.
19. Aslan N. Ergenlerde internet bağımlılığı, yaygınlığı, nedenleri ve sonuçları üzerine bir araştırma. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 2019; 12(65): 945-957.
20. Söyler S, Kaptanoğlu AY. Sanal uyuşturucu: İnternet. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 2018; 7(2): 37-46.
21. Hinduja S, Patchin, JW. Bullying Beyond The Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying. Thousand Oaks, CA: Sage Publications (Corwin Press), 2009.
22. Özdemir M, Akar F. Lise öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi 2011; 17(4): 605-626.
23. Hahn A, Jerusalem M. Internetsucht: Reliabilität und validität in der online-Forschung. Theobald A, Dreyer M, Starsetzki T (editors), Handbuch zur Online-Marktforschung. Beiträge aus Wissenschaft und Praxis. Wiesbaden: Gabler, 2001: 213-233.
24. Şahin C, Korkmaz Ö. İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi 2011; 32: 101-115.

25. Ayhan B, Köseliören M. İnternet, online oyun ve bağımlılık. Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying 2019; 6(1): 1-30.
26. Ünver H, Koç Z. Siber zorbalık ile problemli internet kullanımı ve riskli internet davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 2017; 15(2): 117-140.
27. Yüksel M, Yılmaz E. Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. İlköğretim Online 2016; 15(3): 1031-1042.
28. Chang FC, Chiu, CH, Lee CM, Chen, PH, Miao, NF. Predictors of the initiation and persistence of internet addiction among adolescents in Taiwan. Addict Behav 2014; 39(10): 1434-1440.
29. Samaha M, Hawi NS. Relationships among smartphone addiction, stress, academic performance, and satisfaction with life. Comput Human Behav 2016; 57: 321-325.
30. Altundağ Y. Lise öğrencilerinde sanal zorbalık ve problemli internet kullanımı ilişkisi. Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying 2016; 3(1): 27-43.
31. Doğan U, Çolak TS. Self-concealment, social network sites usage, social appearance anxiety, loneliness of high school students: A model testing. Journal of Education and Training Studies 2016; 4(6): 176-183.
32. Griffiths M. Sex on the internet: Observations and implications for internet sex addiction. J Sex Res 2001; 38(4): 333-342.
33. Gross EF. Adolescent internet use: What we expect, what teens report. J Appl Dev Psychol 2004; 25(6): 633-649.
34. Dinç ES. Sosyal medya ortamlarında siber zorbalık: Lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerinin incelenmesi. Yeni Medya Elektronik Dergi 2020; 4(1): 24-39.
35. Sticca F, Perren S. Is cyberbullying worse than traditional bullying? Examining the differential roles of medium, publicity, and anonymity for the perceived severity of bullying. J Youth Adolesc 2013; 42(5): 739-750.
36. Deniz L, Çalışgan H. İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık. Route Educational and Social Science Journal 2015; 2(4): 399-422..